

JAMIYATDA GENDER MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH OMILLARI

Mirzaxalov Xojiakbar Tajibayevich

Namangan muhandislik qurilish instituti katta o'qituvchisi

e-mail: h_mirzaxalov1983@mail.ru

tel: +998941533194

Annotatsiya: Mazkur maqolada jamiyatimizda ayol va erkaklarning gender tengligi, ularni jamiyatimizda huquqlari, munosabatlarining birgalikdagi faoliyati to'grisida so'z yuritilgan. Shu jumladan bu masalalarda yuzaga keladigan muommolarni bartaraf etish to'g'risidagi chora – tadbirlari ko'rish va ularni amaliy qo'llash masalalari bayon qilingan.

Kalit so'zlar: gender madaniyati, gender tadqiqotlari, gender tizimi, gender individlar, psevdogender, Gender mansublik (identiklik), Gender differensiatsiyasi, gender stratifikatsiya

ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ГЕНДЕРНОЙ КУЛЬТУРЫ В ОБЩЕСТВЕ

Мирзахалов Хожиакбар Тожибаевич

Старший преподаватель Наманганского инженерно-строительного
института

e-mail: h_mirzaxalov1983@mail.ru

tel: +998941533194

Аннотация: В данной статье говорится о гендерном равенстве женщин и мужчин, их правах, совместной деятельности их отношений в нашем обществе. В том числе меры по устранению возникающих в этих вопросах проблем и их практическое применение.

Ключевые слова: гендерная культура, гендерные исследования, гендерная система, гендерные индивиды, псевдогендер, гендерная принадлежность (идентичность), гендерная дифференциация, гендерная стратификация.

FACTORS OF FORMATION OF GENDER CULTURE IN SOCIETY

Mirzaxalov Xojiakbar Tajibayevich

Senior teacher of Namangan Institute of Engineering and Construction

e-mail: h_mirzaxalov1983@mail.ru

tel: +998941533194

Annotation: This article talks about the gender equality of women and men, their rights, joint activities of their relations in our society. Including measures to eliminate the problems arising in these matters and their practical application.

Key words: gender culture, gender studies, gender system, gender individuals, pseudogender, Gender affiliation (identity), Gender differentiation, gender stratification

Kirish:

Shaxsning gender madaniyati – bu umume'tirof etilgan ijtimoiy qadriyatlar nuqtai nazaridan qaraganda individual qarashlar bo'lib, ular ijtimoiy munosabatlarni amalga oshirish bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy faol xarakterga asos bo'ladi. Shaxsning gender madaniyati-ijtimoiy ongini, aniq maqsadni ko'zlab tarbiyalash natijasi va uning eng yuqori bosqishi hisoblanadi.

Bugungi kunda yoshlar tarbiyasi muammolari deyarli barcha mamlakatlar uchun umumiy masaladir. Yoshlar tarbiyasi mavzusi bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoev BMT Bosh Assambleyasi 72-sessiyasida shunday dedi: "Bugungi dunyo yoshlari – son jihatidan butun insoniyat tarixidagi eng yirik avloddir, chunki ular 2 milliard kishini tashkil etmoqda. Sayyoramizning

ertangi kuni, farovonligi farzandlarimiz qanday inson bo'lib kamolga yetishi bilan bog'liq. Bizning asosiy vazifamiz – yoshlarning o'z salohiyatini namoyon qilishi uchun zarur sharoitlar yaratish, zo'ravonlik g'oyasi "virusi" tarqalishining oldini olish. Buning uchun yosh avlodni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, uning huquq va manfaatlarini himoya qilish borasidagi ko'p tomonlama hamkorlikni rivojlantirish lozim, deb hisoblaymiz. Yoshlar tarbiyasida gendr omillarini to'g'ri talqin etmog'imiz lozim"

Adabiyotlar: tahlil va metodlar

Mahalliy va xorijiy adabiyotlarda psevdogender deb ataladigan yondashuv keng qo'llaniladi. Psevdogender tadqiqotlari - bu "gender" tushunchasi go'yoki "jins" yoki "ijtimoiy-jins roli" tushunchasi bilan sinonim deb hisoblangan tadqiqotlar. Bunday holat muallif-tadqiqotchilar ongli yoki ongsiz ravishda biodeterministik pozitsiyalarni egallagan holda rivojlanadi, ya'ni inson biologiyasi erkak va ayolning ijtimoiy rollarini, psixologik xususiyatlarini, kasblarini va hokazolarni qat'iy belgilaydi va "gender" tushunchasida "zamonaviyroq" atama sifatida ishlatiladi.

Ma'lumki, gender madaniyat ijtimoiylashishning asosiy shartlaridan biri bo'lib, ijtimoiy madaniy jarayonlarda o'g'il va qiz bolalarning ishtirok etishini ta'minlaydi. Shuning uchun ham mutaxassislar gender madaniyat tushunchasiga ehtiyotkorlik bilan yondoshadilar. Mazkur tushuncha ko'p jihatdan shaxsning ijtimoiy madaniy jarayonlarda ishtirok etib, madaniy boyliklarni o'zlashtirishiga bog'liq. maskulinlik va femininlik har doim gender tadqiqotlar mohiyatini har doim ham birday anglash imkoniyatini bermaydi.

Muhokama va natijalar

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, gender madaniyat tushunchasi ilmiy muomalaga yaqinda kirib kelgan. Mazkur yondashuvning asosini rang-barang ilmiy nazariyalar tashkil etadi. Gender madaniyat bizning tadqiqotimizda o'smir yoshdagi o'quvchilarning madaniyatga oid bilimlari tizimi, ijtimoiy madaniy me'yorlar tashkil etadi. Bu o'z navbatida samarali gender munosabatlar hamda

shaxsning umumiy madaniyatini rivojlantirish imkonini beradigan mexanizmlarni tadbiq etish darajasida tahlil qilinadi.

Zamonaviy fanda ijtimoiy, madaniy, ruhiy jarayonlar va hodisalarni tahlil qilishda gender yondashuvi juda keng qo'llaniladi. Gender tadqiqotlari jarayonida jamiyat ayollar va erkaklarga ijtimoiylashuv, mehnat taqsimoti tizimlari, madaniy qadriyatlar va ramzlar orqali belgilab beradigan rollar, me'yorlar, qadriyatlar, xarakter xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Bugungi kunda ijtimoiy-gumanitar fanlarda qabul qilingan genderning asosiy nazariyalari orasida genderning ijtimoiy qurilishi va gender tizimining nazariyalari, jinsni tabaqalanish kategoriyasi sifatida tushunish va jinsni madaniy belgi sifatida talqin qilish kiradi.[1]

Genderning ijtimoiy qurilishi nazariyasi ikkita yo'nalishga asoslanadi:

1) gender ijtimoiylashuv, mehnat taqsimoti, gender rollari tizimi, oila, ommaviy axborot vositalari orqali quriladi;

2) gender individlarning o'zlari tomonidan ularning ongi darajasida jinsni identifikatsiya qilish orqali quriladi, ya'ni jamiyat tomonidan belgilangan me'yor va rollarni qabul qilish va ularga moslashish (kiyim, tashqi ko'rinish, xulq-atvor, shaxsiy xususiyatlar) orqali namoyon bo'ladi.

Bu nazariya gender identifikatori, gender mafkurasi, gender tabaqalanishi va gender roli tushunchalaridan faol foydalanadi. Gender mansublik (identiklik) insonning o'zini madaniyatida mavjud bo'lgan erkaklik va ayollik nuqtai nazaridan belgilashini anglatadi. Gender mafkurasi gender tafovutlari va gender tabaqalanishi ijtimoiy jihatdan, shu jumladan, "tabiiy" farqlar yoki g'ayritabiiy e'tiqodlar nuqtai nazaridan oqlanadigan g'oyalar tizimidir. Gender differensiatsiyasi - bu erkaklar va ayollar o'rtasidagi biologik farqlarga ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lish va ijtimoiy tasniflash vositasi sifatida foydalanish jarayoni sifatida belgilanadi.

Gender roli ma'lum ijtimoiy normalarning bajarilishi sifatida tushuniladi, ya'ni nutq, xulq-atvor, kiyim-kechak, imo-ishoralar va boshqalar ko'rinishidagi jinsga mos xulq-atvorning namoyisi. Genderning ijtimoiy ishlab chiqarishi tadqiqot predmetiga aylanganda, odatda, gender ijtimoiylashuv, mehnat taqsimoti, oila, va ommaviy axborot vositalari kabi institutlar orqali qurilishi

o'rganiladi. Bunda asosiy mavzular - gender rollari va gender stereotiplari, gender o'ziga xosligi, gender tabaqalanishi va tengsizlik muammolari kabilarga e'tibor qaratiladi.

Gender stratifikatsiya toifasi sifatida boshqa stratifikatsiya toifalari (sinf, irq, millat, yosh, kasb) yig'indisida ko'rib chiqiladi. Gender stratifikatsiyasi - bu jinsning ijtimoiy tabaqalanishning asosiga aylanishi jarayoni, ya'ni jinsga qarab ajratish tushuniladi.

Genderni madaniy ramz sifatida tushunish insonning jinsi nafaqat ijtimoiy, balki madaniy va ramziy talqinga ham ega ekanligi bilan bog'liq. Boshqacha qilib aytganda, biologik jinsiy farqlash madaniyatda erkak yoki ayol tamoyilining ramziyligi orqali ifodalanadi va mustahkamlanadi. Bu ko'plab tushuncha va hodisalar (tabiat, madaniyat, elementlar, ranglar, ilohiy yoki boshqa dunyo, yaxshilik, yomonlik va boshqalar) kabi "erkaklik" yoki "ayollik" bilan bog'liqligida ifodalanadi.

Shunday qilib, "ayol" va "erkak"ning ramziy ma'nosi paydo bo'ladi va "erkak" Xudo, ijodkorlik, yorug'lik, kuch, faollik, ratsionallik va boshqalar bilan birlashtiriladi. Shuning uchun Xudo, ijodkorlik, kuch va boshqalar erkaklik tamoyilini anglatadi. "Ayol" qarama-qarshi tushuncha va hodisalar bilan bog'liq: zulmat, bo'shliq, bo'ysunish, zaiflik, nochorlik, tartibsizlik, passivlik va boshqalar bilan ifodalanadi. Madaniyatning erkak/ayol va jinsiy ramziyligi asosidagi bo'linishi so'zning keng ma'nosida jamiyatning mavjud gender ierarxiyasini aks ettiradi va qo'llab-quvvatlaydi [2]. Demak, "gender" tushunchasi jamiyat tomonidan erkak va ayol rollari, xulq-atvori, aqliy va hissiy xususiyatlaridagi farqlarning shakllanishi (qurilishi)ning ijtimoiy-madaniy jarayonini ham anglatadi va natijaning o'zi jinsning ijtimoiy tuzilishini belgilaydi. Gender tafovutlarini yaratishda muhim elementlar "erkak" va "ayol" qarama-qarshiligi va ayolning erkakka bo'ysunishidir [4].

Shuni esda tutish kerakki, zamonaviy gender nazariyasi o'ziga xos ayollar va erkaklar o'rtasidagi ma'lum biologik, ijtimoiy, psixologik farqlar mavjudligini shubha ostiga qo'yishga urinmaydi. Biroq, ko'plab psixologlar individlararo

farqlar jinslararo farqlarga qaraganda ko'proq ekanligini ta'kidlashadi. Bu shuni anglatadiki, ikki erkak yoki ikkita ayol o'rtasidagi farq erkak va ayol o'rtasidagi farqdan kattaroq bo'lishi mumkin. Gender farqlari ko'pincha matematik qobiliyatlarda, tajovuzkor xatti-harakatlarda (erkaklarda ustunlik qiladi), empatiya, emotsionallik, muvofiqlik, lingvistik va muloqot qobiliyatlarida (ayollarda ustunlik qiladi) namoyon bo'lishi ta'kidlanadi.[3] Ammo biz jamiyatda meyoriy emotsional va tajovuzkor erkaklarni, ayol matematiklarni ham uchratishimiz mumkin.

Gender nazariyasi ta'kidlashicha, o'z-o'zidan farqlar haqiqati ularning ijtimoiy-madaniy bahosi va talqini, shuningdek, ushbu farqlarga asoslangan quvvat tizimini qurish kabi muhim emas. Gender yondashuvi erkak va ayol o'rtasidagi biologik yoki fiziologik farqlar emas, balki jamiyatning bu farqlarga beradigan madaniy va ijtimoiy ahamiyati muhim degan fikrga asoslanadi. Gender tadqiqotlarining asosi nafaqat erkaklar va ayollarning maqomlari, rollari va hayotining boshqa jihatlaridagi farqni tavsiflash, balki gender rollari va munosabatlari orqali jamiyatda o'rnatilgan kuch va hukmronlikni tahlil qilishdir.

Mualliflar tomonidan biologik fakt sifatida jins va ijtimoiy shakl sifatida gender hali ham ajratilgan bo'lsa ham, vaziyat o'zgarmaydi, lekin ikkita qarama-qarshi "jins" (erkak va ayol) mavjudligi ikki xil biologik xususiyatning aksi bo'lgan jinslar sifatida qabul qilinadi. Gender emas, balki ijtimoiy-jinsiy yondashuvning odatiy misoli - bu faqat ayollarga qaratilgan an'anaviy savol: "Agar moliyaviy imkoniyatingiz bo'lsa, uyda qolishni xohlaysizmi?" Yoki "Ayol kishi ham siyosatchi bo'lishi mumkinmi?" Bunday tadqiqotlar natijalari metodologiyaning o'zi tomonidan oldindan belgilanadi. Ko'rinib turibdiki, ayollarga nisbatan faqatgina uy bekasi, farzand tarbiyalovchi, ro'zg'orni yurituvchi va uy xizmatchisi sifatidagi sotsial rollariga ko'proq e'tibor qaratiladi. Ayollarni faqat shunday ijtimoiy holatdagina tasavvur qilinadi va munosabat bildiriladi .[5].

Psevdogender tadqiqotlari, masalan, mehnat (kasbiy faoliyat) psixologiyasi bo'yicha tadqiqotlar bo'lib, unda "erkak" va "ayol" kasblari yoki ish joylarining tavsifi ushbu farqlanishning sabablari va ma'nosini tahlil qilish bilan birga kelmaydi. Ijtimoiy-gender yondashuvi nuqtai nazaridan, nima uchun SSSRda

shifokorlar, sudyalalar yoki bank xodimlarining aksariyati ayollar, Evropa va AQShda esa bundaylar asosan erkaklar bo'lganligini tushuntirish qiyin. Gender nazariyasi nuqtai nazaridan tadqiqotchi ma'lum bir kasbning jamiyatdagi nufuzini va ish haqi miqdorini tahlil qilgandagina vaziyat aniq bo'ladi. Ko'rinib turibdiki, SSSRda shifokorlar orasida ayollar ko'proq bo'lgani, chunki ular "tabiiy ravishda rahm-shafqatli va fidokorlikka moyil" (biodeterministlar aytganidek) ekanligida emas, shuningdek, bu jins vakillarining ijtimoiy rollari shunday (ijtimoiy-jinsiy nazariyotchilar aytganidek) ekanligida emas, balki bu ish kam haq to'lanadigan (harbiy-sanoat kompleksida ishlash bilan solishtirganda) va umuman olganda unchalik noyob kasb bo'lmaganligi sababli (ishchilar shifokorlarga qaraganda ko'proq ijtimoiy imtiyozlarga ega edilar) ayollar ko'proq band bo'lganlar.

Gender tizimi nazariyasi jamiyatning tabaqalashtiruvchi funktsiyalaridan biri sifatida genderni metodologik jihatdan tushunishni va atrofdagi dunyoni tartibga soluvchi tamoyilni nazarda tutadi. "Gender" atamasi va uning hosilalari, biologik asosga qo'shimcha ravishda, o'g'il va qizning rivojlanishining madaniy kontekstiga kuchli ta'sir ko'rsatadigan ayol va erkak to'g'risida ijtimoiy jihatdan aniqlangan g'oyalar mavjudligini anglatadi. Shu nuqtai nazardan, individning jinsi quyidagilarga ta'sir qilishi tushuniladi:

- uning ijtimoiy mavqei va maqomiga;
- erkaklar va ayollar uchun qanday xatti-harakatlar me'yoriy yoki deviant hisoblanishiga;
- u yoki bu jins vakiliga qanday psixologik yoki sotsiologik sifatlar xosligiga ta'sir qiladi.

Gender tenglik masalasida aholining dunyoqarashini rivojlantirish zarur. To'g'ri, hozirda yurtimizda bu yo'nalishda ayollar faolligini oshirishga ko'proq e'tibor berilayapti. Buning ham o'ziga yarasha sabablari bor - bizning jamiyatimizda erkaklar hamisha yetakchi mavqeda va faol bo'lib kelgan. Ammo, ayollar masalasida hali qilinadigan ishlar ko'p. Shu bois, gender tenglik bilan bog'liq loyihalarimiz ko'proq ayollarning faolligini oshirishga yo'naltirilgan.

Tabiiyki, bu yo'nalishdagi ishlar bir tizimga tushgach, gender tenglik loyihalari erkaklar va ayollar uchun teng muhit yaratishda davom ettiriladi [6].

Xulosa

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, "gender" atamasining ma'nosi ayollar va erkaklar o'rtasidagi farqlar va munosabatlarning ijtimoiy tuzilishi g'oyasida yotadi. Gender jamiyat va uning institutlarida (oilalar, siyosiy tuzilma, iqtisodiyot, madaniyat, ta'lim va boshqalar) ayollar va erkaklarning mavqei va rolini belgilovchi ayollik va erkaklikning ijtimoiy modellari sifatida jamiyat tomonidan yaratiladi (quriladi). Muayyan jinsiy rollarning bajarilishini belgilovchi xulq-atvor me'yorlari tizimi ma'lum bir madaniyatda "erkak" va "ayol" nimadan iboratligi haqidagi qat'iy g'oyalarga asoslanadi. Biologik jins emas, balki ijtimoiy-madaniy me'yorlar pirovard natijada ayollar va erkaklarning psixologik sifatleri, xulq-atvori, faoliyati, kasb-hunarlari, sotsiomadaniyatini belgilaydi.

Adabiyotlar ro'yhati

-
1. Теория и методология гендерных исследований: курс лекций / под общ. ред. О. А. Ворониной. М., 2001. С. 101-105.
 2. Словарь гендерных терминов / под ред. А. А. Денисовой. М., 2002. С. 24—29.
 3. Берн Ш. Гендерная психология. СПб., 2001. С. 83—120.
 4. Холматова З.Т. Теоретические основы гендерного подхода в педагогике.
 5. Научный журнал «Гуманитарный трактат» ISSN 2500-1159. 15 июля 2019 г.
 6. O'zbekiston qonunchiligida gender tengligi va xotin-qizlar huquqlarining kafolatlari. Qo'llanma – T. Greco Print nashriyoti. 2020 y.
-

